

Арсен Річинський
В ЖИТТІ ЗАСЛАВЩИНИ
І В КОНТЕКСТІ
УКРАЇНСЬКОЇ НАУКИ

ІХ Річинські читання

Науковий збірник

Київ-Кременець-Ізяслав 2017

ББК 72.6 (4 Укр)

P 56

Затверджено до друку

Вченою Радою Відділення релігієзнавства Інституту філософії
ім. Г. С. Сковороди НАН України 10 січня 2017 року (Протокол № 2).

P 56 **Арсен Річинський в житті Заславщини і в контексті української науки / Матеріали ІХ Річинських читань з міжнародною участю «Арсен Річинський і Заславщина», присвячених 60-річчю пам'яті Арсена Річинського та 100-річчю відкриття Ізяславської районної лікарні – Тернопіль: «Терно-граф», 2017. – 140 с.**

Редакційна колегія:

д. ф. н А. Колодний, д. ф. н О. Саган, д. ф. н П. Яроцький, к. м. н П. Мазур,
Л. Хмиз.

Рецензенти: д. ф. н Л. Филипович, д. ф. н В. Шевченко.

Спонсори видання:

Кременецьке медичне училище імені Арсена Річинського,
Ізяславська центральна районна лікарня.

Відповідальний за випуск – к. м. н. П. С. Мазур.

ISBN 978-966-457-305-1

Науковий збірник «Арсен Річинський в житті Заславщини і в контексті української науки» вміщує матеріали ІХ Річинських читань з міжнародною участю «Арсен Річинський і Заславщина», присвячених 60-річчю пам'яті Арсена Річинського та 100-річчю відкриття Ізяславської районної лікарні, які відбулися в місті Ізяславі Хмельницької області 8 грудня 2016 року.

ББК 72.6 (4 Укр)

- © Відділення релігієзнавства ІФ НАН України, 2017
- © Кременецьке медичне училище ім. Арсена Річинського, 2017
- © Автори статей збірника, 2017
- © ТОВ «Терно-граф», 2017

Усі права захищені.

ISBN 978-966-457-305-1

ЗМІСТ

1. ПРИВІТАННЯ

Попович Мирослав Володимирович , академік НАН України, доктор філософських наук, професор, директор Інституту філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України.....	6
Яцков Борис Олександрович , голова Ізяславської районної державної адміністрації.....	7
Шлегель Сергій Вадимович , голова Ізяславської районної ради.....	8
Корнійчук Валентина Іванівна , голова Ізяславської міської ради.....	9

2. ІЗЯСЛАВ ТА ІЗЯСЛАВЩИНА

Віктор Кучерук (Ізяслав) , Ізяслав та Ізяславщина в контексті історії України.....	11
Олександр Агапій (Ізяслав) , Історія становлення Ізяславської центральної районної лікарні.....	14

3. ЖИТТЄВО-БІОГРАФІЧНІ ІНФОРМАЦІЇ ПРО А. РІЧИНСЬКОГО

Петро Мазур (Кременець) , Основні віхи життя лікаря, етнолога релігії Арсена Річинського.....	18
Олександр Ільїн (Пінськ, Білорусь) , Особиста справа Василя Річинського у Брестському обласному архіві.....	31

Наталія Шевчук (Київ). Повернення українського праведника.....	35
---	----

4. АРСЕН РІЧИНСЬКИЙ ЯК НАУКОВЕЦЬ

Петро Яроцький (Київ). Арсен Річинський і проблеми національної і релігійної ідентичності українців.....	39
--	----

Олександр Саган (Київ). Боротьба А. Річинського за Помісну Українську Православну Церкву і сучасні проблеми конституювання православної помісності.....	47
--	----

Анатолій Колодний (Київ). Арсен Річинський про мову як чинник релігійного життя.....	58
--	----

Елла Бистрицька (Тернопіль). Актуальні проблеми міжконфесійних відносин у спадщині Арсена Річинського.....	67
--	----

Петро Кралюк, Ольга Кралюк (Остріг, Кременець). Інтерпретація Арсеном Річинським творчості Миколи Гоголя та Федора Достоевського.....	79
---	----

Михайло Андрейчин, Петро Мазур, Ярина Йосик (Тернопіль, Кременець). Інфектологічні міркування в підручнику Арсена Річинського «Курс гігієни» (1919 рік).....	87
---	----

Ірина Шмадило (Тернопіль). Церква і нація. Проблема їх співвідношення у працях А. Річинського.....	92
--	----

о. Василь Хоміцький (Кременець). Українська мова в богослужінні як умова формування національної церкви.....	98
--	----

Галина Голуб (Кременець). Праці Арсена Річинського у вихованні студентства....	104
---	-----

5. В УЧИЛИЩІ ІМЕНІ АРСЕНА РІЧИНСЬКОГО

Наталія Гетьман (Кременець). Музей Арсена Річинського.....	111
---	-----

6. ПРАЦІ УЧНІВ ШКІЛ ІЗЯСЛАВЩИНИ

Лариса Хмиз (Ізяслав). Конкурс презентацій про життя Арсена Річинського.....	119
--	-----

Марина Колосінська (с. Михля). А. Річинський та Ізяславщина.....	121
---	-----

Марія Яцкова (Ізяслав). Арсен Річинський та Ізяславщина (1892–1956 рр.).....	126
---	-----

Катерина Ткачук (с. Борисів). Арсен Річинський та Ізяславщина.....	131
---	-----

Антон Грабарчук (Ізяслав). Повернення із забуття (Арсен Річинський).....	132
---	-----

7. СЛОВО ВІД РІДНИХ

Наталія Свєрлянова-Куц (Кам'янець-Подільський). Мені, як онуці Арсена Річинського, дуже приємно.....	134
---	-----

РІШЕННЯ ІХ РІЧИНСЬКИХ ЧИТАНЬ.....	136
-----------------------------------	-----

АВТОРИ СТАТЕЙ.....	137
--------------------	-----

зрозумілим для народу. Він наводить у своїй праці «Проблеми української релігійної свідомості» аж вісім ознак, які засвідчували неприродність цього синкретизму: 1) великий залишок в слов'янській мові Костянтина грецьких слів, які без спеціального перекладу не можна було зрозуміти; 2) наявність багатьох слів, особливо складних, які перекладені з певним наслідуванням грецького взору; 3) невдале розміщення слів на основі сліпого наслідування грецьких зрааків; 4) збереження грецької конструкції речень; 5) велика кількість болгарських архаїзмів; 6) наявність виразів із старим (архаїчним) змістом, тоді як в сучасній мові ті слова вже мають інше значення, часто непристойне; 7) перейняття деяких прикмет елліністичного мислення, зокрема персоніфікації прикметників, одухотворення неживих речей тощо; 8) чисельні гебраїзми в запозичених із Старого Завіту текстах молитов.

На думку А. Річинського, ті ратування за збереження церковнослов'янської мови обряду з метою забезпечення «єднання всіх слов'ян», які ми подеколи чуємо, «мають під собою явний політичний підтекст, оскільки зорієнтовані не стільки на забезпечення цього «єднання», скільки на утримання України в сфері культурних та релігійних впливів Московської Церкви – «саме при допомозі зросійщеної церковної мови».

Елла БИСТРИЦЬКА

Актуальні проблеми міжконфесійних відносин у спадщині Арсена Річинського

Особливістю релігійної карти України є її поліконфесійність, відтак впродовж історичного часу відносини між представниками Православної і Греко-Католицької Церков мали змінний характер. Нам відомі періоди конфесійної толерантності і співпраці, проте міцно в історичній пам'яті закарбувалися прояви протистояння між православ-

ними і уніатами в XVI–XVII ст., коли «Русь пішла на Русь». Надалі належність Церков до відмінних юрисдикційних центрів – Святого Престолу і Московського Патріархату (від 1686 р.), в руках політиків ставала небезпечним інструментом маніпуляцій. Уряди країн, до складу яких були включені етнічні території України, а це – Річ Посполита Перша і Друга, Австро-Угорщина, Російська імперія, СРСР, проводили особливу політику щодо Православної або Греко-Католицької Церков, намагаючись встановити контроль над ними. Позбавлення Церков їхніх давніх звичаїв уповільнювало природний процес формування української нації. Наслідки цієї політики рефлексують у сьогодення. Відтак, осмислення особливостей української релігійності, причин поділу колись єдиної Київської Церкви, здобутків і втрат Православної і Греко-Католицької Церков на шляху інституалізації, суперечностей розвитку автокефального руху, уроків реалізації проекту «українського патріархату» тощо є актуальними й привертають увагу сучасних науковців до Арсена Річинського, вивчення його творчого доробку і практичної діяльності.

Аналізуючи працю А. Річинського «Проблеми української релігійної свідомості», ми відзначаємо оригінальність суджень автора з широкого кола проблем, які сукупно розкривають глибинний характер релігійного світосприйняття українців, реалізованого у повсякденному житті на тлі розвитку світового християнства. Ми виокремимо лише дві проблеми, які привернули увагу і знайшли відображення у праці науковця – «Берестейська унія» і «Світовий рух до церковного поєднання».

«Берестейська унія»

Після розколу християнства у 1054 р. бажання відновити церковну єдність спонукали Західну і Східну Церкви до налагодження відносин. В історії відомі Ліонська (1274 р.), Ферраро-Флорентійська (1439 р.), Берестейська (1596 р.) та інші унії, які створили особливу модель православно-католицького єднання. Східні Католицькі Церкви, які поставали внаслідок унії у подальшому відчували тиск латинізації, що ще більше зміцнило погляд православних на прозелітичну мету їх створення і бажання Апостольського Престолу підпорядкувати Православну Церкву. Взаємне відчуження між

католиками і православними поглиблювалось у XVIII ст., коли Конгрегація поширення віри спеціальним декретом (1729 р.) заборонила «*communication in sacris*» (проведення спільних богослужінь і участь у Святих Таїнствах). Сумніви католиків у благодатності Православних Церков мали зворотну реакцію з боку патріархів Константинопольського, Александрійського і Єрусалимського, які у 1755 р. оприлюднили спільну заяву, назвавши єретиками всіх, хто перебуває поза Православною Церквою. Відтепер кожна з Церков, оголосивши монополію на рятівну місію, вважала себе єдиною канонічною. «Розмежування вірою» посилювало роль католицьких місіонерів серед православних і латинізацію останніх.

«У церковний роздор між Візантією і Римом Українська Церква втягнулася за кількадесят літ пізніше», – писав А. Річинський [1, с. 155]. Прикметно, що у своїй праці вчений трактував укладення Берестейської унії як об'єктивний, законічний процес розвитку української релігійності. У підрозділі «Поєднання українців з Римом» А. Річинський виокремив декілька важливих чинників, які, на його думку, обумовили рішення канонічного підпорядкування Київської митрополії Святому Престолу, а також розкривають суперечності підготовчого етапу укладення Берестейської унії. Перше: вчений обґрунтовував синкретичний характер української релігійності, на основі якого формувалося віротерпиме ставлення українців до представників інших релігій і конфесій. Свої висновки він підтверджує низкою прикладів релігійної толерантності з боку руських князів, митрополитів Київських, братчиків, Богдана Хмельницького та інших діячів, які черпав з наукових доробків своїх сучасників [1, с. 150–151]. Друге: А. Річинський спростовував наявність православно-католицького конфлікту в середовищі українців. Він стверджував, що усвідомлення релігійної різниці було наслідком політичних відносин у Польській державі: «А потім, коли свідомість релігійної різниці загострилася національно-політичними антагонізмами, то з'явилася й релігійна нетерпимість. Та була вона наслідком політичних відносин, а зовсім не суперечностей між українським православ'ям і правдивим католицизмом» [1, с. 155]. Третє: відсутність релігійного протистояння на ґрунті конфесійної окре-

мішності русинів і поляків, усвідомлення потуги Римського центру, на відміну від Константинопольського, на тлі занепаду Православної Церкви, спрямовувала православних до встановлення діалогу зі Святим Престолом. «Тому не дивно, стверджував А. Річинський, – що православні українці прийшли до думки помиритися з католицьким центром і здобути підтримку Риму в боротьбі за свої права й існування» [1, с. 155]. Четверте: Берестейська унія, за задумом її ініціаторів, зокрема князя К. Острозького, мала б ініціювати процес всхристиянського єднання й вимагала згоди і участі у цьому процесі східних патріархів, а також Московського. Неможливість узгодити позиції православних першоієрархів згодом стала очевидною. «Тому, – зауважував А. Річинський, – вирішено було поміж єпископами поки що йти на згоду з Римом іменем лише Української Церкви» [1, с. 155]. П'яте: зацікавленість у реалізації цього проєкту польського уряду. «На жаль, – вказував А. Річинський, – взялися форсувати ту справу сторонні політичні чинники, які гадали, що унія буде посередником до національної асиміляції українців, а тому справа не повелася» [1, с. 155]. Шосте: Берестейська унія готувалася у вузькому колі православного єпископату, що порушувало один із засадничих принципів життєдіяльності Православної Церкви [1, с. 136–137; 138–139]. «Та й єпископат не порозумівся вчасно з громадянством. Отже, проти «нової віри» повстало і православне суспільство, і навіть рито-католики, польські шляхтичі землі руської... Справа зайшла у сліпий кут», – писав А. Річинський [1, с. 155].

Судження А. Річинського є науково обґрунтованими й методологічно зваженими. Переважно вони мають аксіологічний характер. Його аналіз церковно-релігійних процесів, зокрема конфесійного поділу українського суспільства внаслідок укладення Берестейської унії ґрунтувався на працях М. Грушевського, Є. Шмурла, А. Покровського та низки інших відомих вчених того часу. А. Річинський демонстрував обізнаність з науковими студіями українських, польських, російських вчених. Закономірно, що підходи і позиції авторів різняться, проте осмислення їхнього доробку підтверджує аналітичні здібності самого А. Річинського. Його праця не переважана історичним фактажем, швидше навпаки, вона

написана для підготовленого читача, який знає історію свого народу. Стиль написання – емкий, стислий, виразний.

Наприклад, православно-католицькому діалогу XVII ст., коли митрополит Петро Могила мав намір «підпорядкувати собі уніатських єпископів, повернути їх до православ'я й створити окремий український патріархат, незалежний від Царгороду, але замирений з Римом» [1, с. 155] присвячено два підрозділи – «Проєкт українського патріархату» [1, с. 147–148] та «Унійні плани П. Могили» [1, с. 155–156]. Маючи на меті з'ясувати причини, які унеможлилювали створення юрисдикційно незалежної Церкви, А. Річинський залишив за межами тексту аналіз тих складних процесів, які переживала Православна Церква того часу¹. Натомість він влучно ха-

¹ Конфлікт, що спалахнув між Петром Могилою і І. Копинським був наслідком двох протилежних підходів щодо подальшого розвитку Церкви і, зокрема відносин з уніатами. Ісаїя Копинський та його однодумці вважали за необхідне добитися повної ліквідації унії навіть шляхом залучення військових сил козацтва. В разі поразки – звернутися до московського царя. Група на чолі з П. Могилою, яких підтримували Віленське та Львівське братства, намагалися відстояти права православних через компроміс з уніатами. В ході напруженої боротьби, в яку були включені церковні кола Москви, Константинополя, Папська курія, урядові сили Речі Посполитої, визріла досить цікава модель вирішення релігійного питання – створення Київського патріархату. Проте, як і у період закінчення Берестейської унії 1596 р., всі учасники унійного процесу 1627–1648 рр. переслідували власну мету. Недалекоглядною виявилася позиція Святого Престолу. В 1629 р. нунцій Санта Кроче заборонив В. Рутському під загрозою відлучення приймати участь у спільному з православними Соборі. Переговори 1636–1638 рр., підтримані королем Володиславом IV, який запропонував православним і уніатам обрати патріарха, також були зірвані. Конгрегація Пропаганди Віри дала негативну відповідь у справі патріархату. Посилаючись на відому інструкцію від 6 липня 1629 р., Конгрегація заборонила дискусію у питаннях віровчення і вимагала до початку спільного засідання Собору повного підпорядкування православних Апостольському Престолу [1, с. 19–127; 2, с. 139–148]. Чергова спроба примирити православних і уніатів припадає на 1640-і рр., коли П. Могилою і А. Киселем були запропоновані нові унійні проєкти, а також з'являється близький за

рактизував авторитарний характер управління П. Могилу: «Обмеживши участь громадянства в церковних справах, порвавши з козацтвом і втративши опору в народі», митрополит опирався на світську владу [1, с. 147]. А. Річинський поділяв думку М. Грушевського, що «політичні плани польського уряду повністю співпадали з власними поглядами Могилу: він справді готував ґрунт для незалежного українського патріархату» [1, с. 147]. Цю ж думку автор проводив у наступному підрозділі своєї праці: «Український патріархат у Києві, незалежний від Царгороду й Москви, був пожаданим... із погляду польських державних інтересів» [1, с. 155]. Однак, канонічного статусу «український патріархат» міг набути за умов його підтримки патріархом Константинопольським і папою Римським, «а цього досягти було трудно» [1, с. 156].

Побіжно А. Річинський зауважив, що обмеження П. Могилою соборноправних традицій у церковному житті у перспективі мало негативні наслідки й після приєднання Київської митрополії до Московського Патріархату (1686 р.) сприяло швидкому «аросійщенню» і бюрократизації Української Церкви, а згодом і втрати статусу митрополії [1, с. 147]. Вкорінення бюрократизму, на думку А. Річинського, стало на заваді поступу Православної Церкви у Польщі. Митрополити Варшавські Юрій Ярошевський і, особливо, Діонісій Валєдинський, отримуючи якісь преференції з боку польської влади, «очевидно, мусять реванжуватися», що викликало критику навіть з боку польської спільноти [1, с. 148].

змістом документ «*Modus concordiae generalis a parte disunitorum concertus*». Працюючи над документами, Шмурло С. дійшов висновку, що «крок в сторону Риму... зроблений не малий... Могила уважав можливим відсунути всі перешкоди догматичного характеру і навіть примат папи... Стіна догматичних перепон була, таким чином, принаймні на папері в писаннях Могилу зруйнована і засаднича перешкода до порозуміння і з'єднання зломана» [1, с. 141]. Але на шляху порозуміння були причини не тільки догматичного характеру. Могила домагався на стільки широкої автономії для Церкви, що визнання примату папи Римського перетворювалося на формальність.

Зауважимо об'єктивність А. Річинського як науковця, дослідника, подолання ним вузько конфесійного погляду на релігійне життя українців. Він високо оцінював діяльність Греко-Католицької Церкви, яка у XIX ст. «перетворилася в народну українську Церкву з національним духовенством й багато в чому спричинилася до зростання нашої культури» [1, с. 156]. Позитивно ставився до діяльності митрополита А. Шептицького [1, с. 392]. На переконання А. Річинського, ці позитивні процеси стали основою «зближення між українцями обох церков», формування психологічних передумов «євентуального поєднання церков» [1, с. 156].

«Світовий рух до церковного поєднання»

Складні геополітичні перетворення після Першої світової війни, пов'язані зі зникненням з політичної карти Європи трьох імперій та появою нових державних утворень, формувало нову суспільно-політичну ситуацію, у якій конфесійні відносини посідали важливе місце. Апостольський Престол продовжив роботу над удосконаленням унійних проєктів. У 1924 р. на теренах Польщі Ватикан розгорнув новий унійний проєкт, який передбачав створення «Римсько-католицького костелу Східного обряду» або «Костелу католицького Східнослов'янського обряду». Ніяких ознак українізації в ньому не допускалося. Богослужіння відбувалося церковнослов'янською мовою і різнилося від галицького. Греко-Католицька церква і А. Шептицький були усунуті від участі в неонунії. Формування місіонерських кадрів для майбутньої роботи в Росії доручалося католицьким чернечим орденам, які відкривали «східні гілки» й засновували у Польщі свої монастирі.

Розгортання неонунійного проєкту в Польщі уможливило його використання у політичних намірах уряду з метою колонізації українського та білоруського населення. Акції паціфікації «східних кресів» і ревідикацію храмових споруд дискредитували католицьку ідею єдності у Польщі. Наприкінці серпня 1929 р. Волинській православної єпархії було пред'явлено 144 позови, Віленській – 71, Поліській – 248 і Гродненській – 159. Була заявлена вимога на повернення всіх монастирів, серед них – Почаївської лаври, кафедраль-

них соборів у Кременці, Луцьку та Півську. Кількість судових позовів досягла 724 [4, с. 170–171; 5, с. 5]. Конфіскація такої кількості храмів за загальної чисельності 1169 споруд могла завдати непоправної шкоди Православній Церкві в Польщі [6, с. 223].

Зазначені події мали негативний резонанс у православних колах світу, зміцнюючи їхнє переконання про прозелітичні наміри Ватикану. Натомість, зростало значення міжцерковних конференцій у Велеграді, Малині (Мехелені), Стокгольмі, Лозанні. У 20–30-х роках ХХ ст. поширився рух за об'єднання Церков, який знайшов втілення в трьох організаціях: «Лозанській конференції» (учасники обговорювали питання єдності віри і церковного устрою; найбільш представницький рух, члени якого проводили конференції щорічно); «Стокгольмське співробітництво церков» (пріоритетом учасників конференцій були питання практичного християнства); «Всесвітній Союз для здійснення співпраці народів через Церкви». Серед православних ці зібрання мали позитивний відгук, насамперед з огляду на демократичну атмосферу їх проведення та відсутність диктату.

А. Річинський позитивно оцінював прагнення Церков розвинути діалог й перспективи релігійного життя українців розглядав з позицій міжконфесійного миру. «Рух церковного примирення зростає, але й зростає пропаганда віросповідного фанатизму. І знов-таки лиш грубо матеріалістична ментальність та засліплене політиканство можуть ставити опір об'єднувачому рухові. А загальна симпатія, з якою зустріли ініціативу унійних конгресів у Велеграді (на думку галицького митрополита Андрея Шептицького) та міжнародних конференцій «Віри та Устрою» (за почином Упсали Натана Седерблума³), засвідчує, що справа дозріла й стала актуальною», – констатував він [1, с. 386].

³ Натан Олоф Ларе Седерблом – шведський архієпископ, керівник екуменічного руху християнських Церков, лауреат Нобелівської премії 1930 р. У 1925 р. з його ініціативи було проведено у Стокгольмі Всезагальну християнську конференцію.

А. Річинський обґрунтовував безперспективність намірів росіян і поляків очолити рух церковного об'єднання. Прикметно, що один з підрозділів його праці має назву «Нехиті росіян і поляків до релігійної унії». Науковець вважав, що нетерпимість і максималізм позбавляють росіян можливості реалізувати церковне поєднання. «Мало того, – зауважував він, – московське православ'я навіть боїться вільної конкуренції з унією» [1, с. 387]. У поляків інша крайність: польський єпископат мав намір використати унію для колонізації українського та білоруського населення. «Ці парафії не виділялися навіть в окремі деканати й розпливалися відразу в тій римо-католицькій дієцезії, на терені якої вони розміщалися» [1, с. 388]. Показовою була позиція польської спільноти щодо унії. «Коли ж методика збанкрутувала, – зауважував А. Річинський, – польське громадянство від народної демократії до урядової санації включно, створило єдиний фронт проти унії, боячись, що поєднання з Римом зміцнить національне відродження непольського населення окраїн...» [1, с. 388].

На противагу росіянам і полякам, українці однаково позитивно сприймають християнство Сходу і Заходу. «У синтезі релігійних культур і ліквідації церковних розбратів зі становища її синтетичного християнського ідеалізму полягає історичне завдання українського народу», – доводив А. Річинський [1, с. 390]. Він високо оцінював унійні заходи греко-католиків, вважаючи, що «світла доба унії за митрополита А. Шептицького відкрила перед нею нові перспективи» [1, с. 392]. Саме на українському ґрунті він бачив перспективи розгортання «галицької унії» за умов повернення до «українсько-візантійських основ» в єдності з Римо-Католицькою Церквою. «В таких разі синтетична українська вдача щораз розширюватиме саме поняття унії й наблизитиме її до ідеального типу синтетичного християнства», – писав А. Річинський [1, с. 392].

Проте політична заангажованість польського духовенства, акції паціфікації та ревіндикації викликали глибоке обурення православних, бажання Ватикану нав'язати церковне об'єднання під зверхністю папи Римського попри утвердження ідей цілісності Східних Церков, рівності обрядів дискредитували унію як метод об'єднання Церков.

У 1993 р. у Баламанді (Лівія) був підписаний документ «Уніатизм, метод об'єднання минулого, і сучасний пошук нового сопричастя», який нарешті врахував інтереси сторін, і уніатизм як «метод повного сопричастя» назавжди залишився в минулому [7]. Проте, як виявилось, баламандський документ не знайшов однозначної підтримки ні в православній, ні в католицькій спільноті. У 2000 р. в Балтіморі Міжнародна комісія знову повернулася до дискусії на тему: «Еклезіологічні і канонічні імплікації уніатизму» [8]. Обговорення торкалося богословських і канонічних питань, пов'язаних з діяльністю Східних Католицьких Церков. Гострота дискусії засвідчила протилежність думок богословського трактування концепту уніатизму. Учасники не змогли прийняти спільної заяви з цієї проблеми, обмежившись комюніке. Наступне пленарне засідання Міжнародної комісії відбулося у 2007 р. Її учасники, відклавши у часі обговорення проблеми уніатизму, зосредили увагу на питаннях церковного сопричастя, синодальності і влади в Церкві [9].

У 2016 р. під час історичної зустрічі папи Франциска і патріарха Московського Кіріла у підписаному комюніке окремим пунктом було вкотре засуджено уніатизм: «25. Сподіваємося, що наша зустріч зможе зробити вклад у примирення між греко-католиками і православними там, де існує напруження. Сьогодні очевидно, що метод «уніатизму», притаманний минулому, в значенні приєднання однієї спільноти до іншої, відриваючи її від своєї Церкви, не є способом, що дає змогу відновити єдність. Однак, християнські спільноти, що з'явилися в таких історичних обставинах, мають право існувати та здійснювати все те, що є необхідним для задоволення духовних потреб своїх вірних, одночасно, прагнучи жити в мирі зі своїми сусідами. Православні та греко-католики потребують примиритися та віднайти взаємоприйнятні форми співжиття» [10]. Не вдаючись до ретельного аналізу цього та інших пунктів комюніке, які стосувалися релігійно-церковного життя України, зазначимо, що українські науковці та богослови піддали їх нищівній критиці. Вказувалося, що документ підписано на тлі прогресуючого російсько-українського військового конфлікту на Сході України, який РПЦ і Українською Православною

Церквою у підпорядкуванні Московського Патріархату трактують як громадянська війна. Зверталася увага, що неодноразові пропозиції очільників УГКЦ розпочати конструктивний науковий діалог з РПЦ і зняти гострі протиріччя навколо питань укладення Берестейської унії 1596 р., Львівського собору 1946 р. не знайшли розуміння з боку російських ієрархів. Ці та інші аргументи вказували на політичний характер комюніке більше, ніж на екуменічний. Вкотре інтереси УГКЦ в діалозі між Святим Престолом і Московським Патріархатом були зневажені. З цього приводу архієпископ УГКЦ Святослав Шевчук зауважив: «З нашого багаторічного досвіду можна сказати: коли Ватикан і Москва організують зустрічі чи підписують якісь спільні тексти, то нам годі очікувати від цього чогось доброго» [11].

Попри зусилля богословів, релігійних спільнот до цього часу не запропонована альтернатива унійній моделі об'єднання церков. Можливо, мав рацію А. Річинський, коли стверджував: «Кожна сучасна нація єднає земляків різних віросповідань. Німці, наприклад, поділилися на католиків (31%) і євангеліків (62%), але це не шкодить їх національній єдності. Так само українці – православні, католики, євангеліки, – повністю шануючи релігійні переконання один одного, повинні солідарно обстоювати свої загальнонаціональні справи. Я навіть думаю, що християнин може належати водночас до різних Церков і зовсім не мусить вибирати з них якусь одну» [1, с. 394]. З огляду на розмірковування А. Річинського, унійна модель потребує сучасного змістового наповнення.

Список використаних джерел

1. Річинський Арсен Васильович. Проблеми української релігійної свідомості / Арсен Васильович Річинський / Упорядники А. Колодний, О. Саган/. – К.: Світ Знань, 2000. – 432 с.
2. Жуковський А. Петро Могила й питання єдності церков. К.: Вид-во «Мистецтво», 1997. – 304 с.
3. Плюхий С. Н. Папство и Украина: Политика Римской курии на украинских землях в XVI–XVII вв. – Киев:

- Головное издательство издательского объединения «Вища школа», 1989. – 222 с.
4. Николаев К. Н. Присяжный поверенный. Бывший юрист-консультант Синода Православной Церкви в Польше. Восточный обряд / К. Н. Николаев. – Париж: YMKA-PRESS, 1950. – 335 с.
  5. «Уния» и «Восточный обряд»: доклад, прочитанный К. Н. Николаевым на 2-м Всезарубежном соборе в 1938 году // Православная Русь: церковно-общественный орган (Orthodox Russia). – Jordanville; N. Y., 1990. – № 9.
  6. Стоколос Н. Г. Конфесійно-етнічні трансформації в Україні (XIX – перша половина XX ст.): монографія / Н. Г. Стоколос. – Рівне: РІС КСУ – ППФ «Ліста-М». – 2003. – 480 с.
  7. Баламадський документ: «Уніатизм, метод об'єднання минулого, і сучасний пошук нового сопричастя», 23.06.1993 р. / Найважливіші документи богословського православно-католицького діалогу. – Режим доступу: http://theology.in.ua/ua/bp/theological_library/theological_doc/ecumenical_doc/38012/
  8. Балтіморське комюніке, 19.07.2000 р. – Режим доступу: http://theology.in.ua/ua/bp/theological_library/theological_doc/ecumenical_doc/38012/
  9. Равенський документ: «Еклезіологічні та кано́нічні наслідки сакраментальної природи Церкви; Церковне сопричастя, синодальність 29 і влада», 13. 10. 2007 р. – Режим доступу: http://theology.in.ua/ua/bp/theological_library/theological_doc/ecumenical_doc/38012/
  10. Спільна декларація Папи Франциска і Кирила, Патріарха Московського і всієї Русі – Режим доступу: http://uk.radiovaticana.va/news/2016/02/12/спільна_декларация_папи_франциска_і_патріарха_кирила/1208124
  11. Інформаційний ресурс Української Греко-Католицької Церкви о 19:29 того ж 13 лютого 2016 р. помістив інтерв'ю глави УГКЦ «Зустріч, яка не відбулася?» – Блаженніший Святослав» – Режим доступу: http://news.ugcc.ua/interview/zustrich_yaka_ne_vidbulasya_blazhennishiy_svyatoslav_75960.html